
Posudek habilitační práce Ondřeje Sládka *Jan Mukařovský. Život a dílo*

Jako habilitační spis mohl Ondřej Sládek předložit dvě knihy, jež spojuje zájem o literárněvědný strukturalismus Pražské školy – *The Metamorphoses of Prague School Structural Poetics* (2014) či *Jan Mukařovský. Život a dílo* (2015). Skutečností, že se rozhodl pro knihu o Mukařovském, si situaci neulehčil. Žánr monografie o životě a díle literárního vědce totiž nemá v literárněvědné bohemistice velkou tradici. V české vědecké kultuře se mnohem častěji objevují konferenční sborníky, v nichž jsou odborné aktivity dané osobnosti přiblíženy dílčími příspěvky různých autorů, namátkou připomeňme svazky věnované Václavu Černému, Oldřichu Králíkovi, Arne Novákovi, Felixi Vodičkovi či Janu Mukařovskému, nebo reprezentativní výběry z díla. Naproti tomu s životopisně koncipovanými monografiemi se v českém prostředí setkáváme jen ojediněle.

Přezíravost české literární vědy k biografismu patrně souvisí s jejím ulpíváním na argumentačních rozvrzích, které po sobě zanechal spor mezi strukturalisty a pozitivisty v první půli 20. století. Ondřej Sládek ve své monografii strukturalistický despekt k biograficky založené interpretaci podrobněji nerozebírá, takže na první pohled nevynikne skutečnost, že jsme svědky metodologického paradoxu: dostáváme do rukou převážně životopisnou studii o autorovi, který se jako teoretik k podobnému přístupu stavěl značně rezervovaně. Vytkneme před závorku, že za odvalu, s níž se Sládek rozhodl touto přehlíženou cestou vydat, si zaslouží respekt. Vstřícný ohlas jeho knihy naznačuje, že se jedná o žánr čtenářsky vděčný, kterým lze oslovit širší kulturní veřejnost. Z odborného hlediska je však podstatné, nakolik práce posouvá aktuální stav bádání.

Srovnáme-li habilitační práci Ondřeje Sládka s některými novějšími monografiemi o osobnostech historiků (například s detailním portrétem Zdeňka Nejedlého z pera Jiřího Křesťana nebo se zdařilou knihou Milana Ducháčka *Václav Chaloupecký. Hledání československých dějin*), všimneme si jejího relativně úzkého záběru a interpretovy vázanosti na perspektivu, z níž vlastní aktivity či dobové dění komentoval sám Jan Mukařovský, a to buď v dobové korespondenci, či v pozdních autobiografických náčrtech. Tento malý odstup od řeči historických pramenů vyniká o to víc, že rejstřík materiálů, z nichž Ondřej Sládek vychází, je relativně střídmy. Jedná se především o archiválie uložené v osobním fondu Jana Mukařovského v Literárním archivu PNP, vydanou korespondenci či prameny spojené s aktivitami PLK; hlavní váha pak spočívá na Mukařovského odborných pracích. Využití těchto pramenů, především edic korespondence připravených J. Tomanem, M. Havránkovou a V. Petkevičem a svazku *Pražský lingvistický kroužek v dokumentech*, bylo samozřejmě nutné a přínosné, ale právě s ohledem na jejich

dostupnost se nabízelo rozšířit pramennou základnu o dosud opomíjené zdroje. V různých částech práce se nabízely například fondy dalších vědeckých spolků (zejména Literárněhistorické společnosti), archivy univerzit v Bratislavě i v Praze, případně osobní fondy osobností, s nimiž byl Mukařovský v kontaktu, či naopak v odborných sporech (např. Felix Vodička, Albert Pražák, Karel Krejčí).

V úvodu knihy Ondřej Sládek předesílá, že teoretickým podnětům Jana Mukařovského byly již věnovány stovky studií, a proto svůj zájem soustředí na teoretikovu profesní dráhu. Poměrně obsáhle se věnuje dětství a rané dospělosti, což je o to pochopitelnější, že právě tato léta zůstávala zcela stranou pozornosti předchozích badatelů. Již v tomto úvodním oddílu pozorujeme výrazné harmonizační gesto, jež charakterizuje celou knihu. Patrné je to například v úvodních pasážích líčících vztah Jana Mukařovského s jeho otcem. Zde si čtenář nemůže nepovšimnout kontrastu mezi obrazem autoritativního rodiče, který promlouvá z dopisů synovi psaných na počátku století, a idylizujícím ohlédnutím charakteristickým pro Mukařovského pozdní autobiografické texty. A právě tuto harmonizující dikci následně přebírá i autor.

Vzhledem k tomu, že inspirativnost Jana Mukařovského je spatřována zejména v jeho studiích z meziválečného období, je pochopitelné, že se centrální část výkladu soustředí k teoretickým aktivitám z let existence PLK (1926–1951). Tato skutečnost má však jeden paradoxní efekt — právě tato etapa českého vědeckého života je ve značné podrobnosti zmapována prostřednictvím výše zmíněných pramenných edic, navíc je k dispozici podnětná monografie Jindřicha Tomana *Příběh jednoho moderního projektu Pražský lingvistický kroužek, 1926–1948* (česky 2011).

Za této situace se Ondřej Sládek rozhodl pro přehledné shrnutí známých faktů, v němž chronologicky koncipovaný výklad dynamizují zejména komparativní kapitoly, charakterizující Mukařovského vztah k několika dalším osobnostem či k jejich dílu. Tyto vztahové exkurzy věnované Romanu Jakobsonovi, Vítězslavu Nezvalovi, Ferdinandu de Saussure, Karlu Čapkovi či Vladislavu Vančurovi představují funkční prvek, pochybnosti však vyvolává zařazení více než dvacetistránkové kapitoly o vztahu ke germanistovi Vojtěchu Jirátovi. Fakticky se totiž jedná jen o příběh jedné neotištěné recenze na Jirátovu máchovskou knihu (srov. Sládkovu edici a úvodní studii v ČL 2011/2) — ovšem z hlediska celku Mukařovského díla měl vzájemný poměr obou literárních vědců jen okrajový význam. Mnohem víc celá epizoda vypovídá o napjatých vztazích mezi Mukařovským a jinak metodologicky orientovanými členy Literárněhistorické společnosti, které však Ondřej Sládek opět líčí výhradně z perspektivy Mukařovského (na základě jeho dopisů adresovaných Bohuslavu Havránkovi). Právě zde se přitom nabízelo využít výše zmíněných materiálů ve fondu Literárněhistorické společnosti, případně propátrat osobní fondy Alberta Pražáka, Karla Krejčího či Vojtěcha Jiráta a pokusit se o zjištění nových informací o tom, s jakými očekáváními členové Literárněhistorické společnosti koncipovali roku 1944 diskuzní večery, jež záhy s nezvykle emocionálním zabarvením Mukařovský líčil ve svých dopisech Bohuslavu Havránkovi. Z hlediska posuzované knihy by podstatně větší smysl než jirátofský oddíl dávala podrobně dokumentovaná analýza Mukařovského

poměru k Felixi Vodičkovi, který strukturalistické teze rozvinul v oblasti literární historiografie a se svým starším souputníkem byl v pravidelných kontaktech po několik desetiletí. Takovéto srovnání s blízkým kolegou by totiž zajímavě nasvítlo i Mukařovského pozdní odborné aktivity z padesátých a šedesátých let, jimž je v monografii věnován poměrně malý prostor. Podobně se nabízelo pojednat problémově Mukařovského vztah s Bohuslavem Havránkem — vydaná korespondence svědčí o tom, že právě intenzivní spolupráce těchto dvou vědců, vyznačujících se nejen systematičností a cílevědomostí, ale i značnou netolerancí k odlišným stanoviskům, usnadnila institucionalizaci strukturalismu v českém prostředí.

Obecně lze shrnout, že v centrální části své knihy Ondřej Sládek koncizně, čtenářsky vstřícně rekapituluje hlavní Mukařovského práce a přehledně charakterizuje různé etapy jeho tvůrčích aktivit. Právě díky tomuto vyváženému shrnutí může monografie sloužit jako jakýsi úvod do literárněvědného strukturalismu v pojetí Jana Mukařovského.

Za scelující prvek teoretikova díla, charakteristického především svou kontinuitou, označuje Sládek dialektickou povahu Mukařovského myšlení. Nikoli náhodou jí věnuje i samostatný oddíl v samém závěru knihy. Tuto centrální tezi pokládám za nosnou — dialektika skutečně může být chápána jako výrazný a integrující prvek Mukařovského díla, nabízí se však otázka, zda se jedná o dostatečně silný interpretační klíč pro osobnostní monografii, soustřeďující se primárně na teoretikovu profesní dráhu. Zde bylo třeba pohled literárního teoretika obohatit o perspektivu kulturní historie či sociologie vědy. To neznamena rezignovat na teoretický rozměr; naopak se domnívám, že pohled na Mukařovského „život a dílo“ mohl být teoretičtější, a to ve dvojím smyslu. Nabízela se inspirace přístupem již zmíněného Jindřicha Tomana, který se na Pražský lingvistický kroužek podíval jako na „moderní projekt“, čerpající svou energii z étosu Mathesiovy představy kulturní práce pro novou republiku, jedinečné situace multikulturní Prahy a specifické představy avantgardní vědy, zosobněné zejména osobností Jakobsonovou. V souvislosti s Mukařovským pak naznačil podobnou možnost Miroslav Červenka v často citované stati „Jana Mukařovského rozchod se strukturalismem“. V úvaze motivované snahou porozumět poúnorové sebekritice svého učitele Červenka označil za jeden z předpokladů tohoto jednání specifickou fascinovanost „ideou řádu“. Právě osobnostní monografie nabízela prostor pro prověření této teze. Kniha sice obsahuje speciální kapitolu věnovanou Mukařovského poměru k avantgardě, ovšem nejedná se o konceptuální uchopení problému. Ondřej Sládek klade především důraz na to, že Mukařovský nebyl programovým teoretikem avantgardního umění, a soustředí se na přehledné vylíčení jeho intenzivních (a známých) kontaktů s Vítězslavem Nezvalem a Vladislavem Vančurou. Nebyla však Mukařovského souvislost s avantgardou přeci jen hlubší? Nenabízela se možnost vztáhnout jeho myšlení k představě avantgardní vědy, pro niž měla idea syntézy a řádu specifický význam?

Zejména v pasážích líčících postupné prosazování strukturalismu v české lingvistice a literární vědě se podle mého názoru nabízelo využít podnětů sociologie vědy a s větším kritickým odstupem analyzovat strategie, jež byly spojeny s postupnou institucionalizací

strukturalistické metodologie — to vše samozřejmě s vědomím podnětnosti strukturalistické teorie a s respektem vůči jejímu celostnímu potenciálu.

Právě v předposlední části „Čas úkolů a povinností“ nejvíce vyniká Sládkův harmonizační pohled na Mukařovského. Nejde přitom o to, zaujímat proklamativní postoje k jeho tehdejšímu jednání v době stalinismu ani odsuzovat upozadění vědecké práce na úkor jiných „úkolů“ (či ambic). Bohužel se právě v závěrečných oddílech knihy ukazuje autorova pouze zběžná obeznámenost s dobovým kulturním a vědeckým kontextem. O Mukařovského rektorském období na Univerzitě Karlově či jeho často připomínané práci v mírovém hnutí se bohužel nedozvídáme mnoho nového, než co bylo známo. Právě monografie však nabízela prostor pro hlubší vyrovnání se s tímto problémem, neomezující se na citace či parafráze známých projevů o stranickosti v literární vědě a zpětné autobiografické reflexe. Podstatně zajímavější by bylo vědět, nakolik se Mukařovský s funkcionářsko-reprezentativními úkoly identifikoval, do jaké míry je vnímal jako výzvy, jimž je třeba se postavit. O tom ovšem nevypovídají vzpomínkové črty ze sklonku života ani oficiální proklamace v dobovém tisku. Při hledání odpovědí na tyto otázky lze (kriticky) pracovat s prameny orální povahy (s některými Ondřej Sládek pracoval), zejména je však třeba využít archivní zdroje, které by vyjasnily míru Mukařovského nasazení a povahu jeho práce v době jeho působení v rektorském úřadu a v Československém (a světovém) výboru obránců míru.

Podobně jako Mukařovského oficiální aktivity mohly a měly být důkladněji analyzovány Mukařovského odborné práce z padesátých a šedesátých let a zejména jeho podíl na tzv. akademických dějinách české literatury, psaných v padesátých a šedesátých letech v Ústavu pro českou literaturu ČSAV. Jakkoli je dnes nahlížíme kriticky, měly být vzaty vážně jako součást vědeckého díla osobnosti, již chce kniha pojednat jako celek.

Výše uvedené poznámky nemají v žádném případě zpochybnit skutečnost, že monografie Ondřeje Sládka zcela naplňuje kritéria kladená na habilitační práci. V této souvislosti je třeba znovu připomenout opravdu nadstandardní ohlas knihy *Jan Mukařovský. Život a dílo*. Dočkala se totiž nejen četných recenzí v předních odborných periodických literárněvědných, lingvistických a historických, ale i v popularizačních časopisech a denním tisku. Tento ohlas svědčí o tom, že volbou tématu i způsobem podání se Ondřejovi Sládkovi podařilo nejen vyvolat zájem vědecké obce, ale také překročit úzkých okruh specialistů. Co víc si přát.

PhDr. Petr Šámal, Ph.D.

20. 11. 2017